

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ**

**Μεθοδολογία της έρευνας-
Εκπόνηση επιστημονικής μελέτης**

(Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Α' Εξαμήνου)

(Χειμερινό Εξάμηνο 2021-2022)

Διδάσκων: Καθηγητής Δημ. Αγγελάτος

Οκτώβριος 2021

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

~Το σεμινάριο διαρθρώνεται όπως ο δυσκολός τίτλος του υποδεικνύει, βάσει δύο κύκλων αναφοράς: εκείνου της επιστημονικής φιλολογικής έρευνας και εκείνου της εκπόνησης επιστημονικών (φιλολογικών) μελετών, και βέβαια των συναφών με τους παραπάνω κύκλους, απαιτήσεων υποδομής της επιστήμης της Νεοελληνικής Φιλολογίας: εννοιολογικό σύστημα και όροι· αντικείμενο· μέθοδοι επιστημονικής πρακτικής· στόχοι· ερευνητικά εργαλεία και ερευνητικό υλικό.

Σύμφωνα με τον πρώτο κύκλο αναφοράς, στόχος του σεμιναρίου είναι να αναπτύξει σε βάθος τις παραπάνω απαιτήσεις και να στοιχειοθετήσει βάσιμες προϋποθέσεις για το σωστό σχεδιασμό, τη δόκιμη οργάνωση και την επιτυχή υλοποίηση της επιστημονικής έρευνας στο πεδίο της επιστήμης μας. Ο σχεδιασμός, η οργάνωση και η υλοποίηση της επιστημονικής έρευνας συνδέονται άρρηκτα με το δεύτερο κύκλο που αφορά στον τρόπο εφαρμογής των κεκτημένων της έρευνας, στην εκπόνηση της επιστημονικής εργασίας, λειτουργικά συντονισμένο με τις ιδιαιτερότητες του τύπου λόγου της τελευταίας.

Η έρευνα και η εκπόνηση μελετών στο πεδίο της επιστήμης της Νεοελληνικής Φιλολογίας, βασίζονται στην ακριβή ορολογία, στη δόκιμη χρήση της νεοελληνικής γλώσσας και των τύπων λόγου της, στη μεθοδολογική επάρκεια, στην εποπτεία της νεοελληνικής λογοτεχνίας και των συμφραζομένων της (ιστορικών, αισθητικών και πολιτισμικών), στην κατακτημένη υποδομή (εργαλεία δουλειάς και αρμόδιος τρόπος χρήσης τους).

Είναι εφικτό έτσι να διατυπώνονται εύλογες υποθέσεις ερευνητικής εργασίας, να οριοθετείται σωστά το πεδίο που θα καλύψει η έρευνα, να εντοπίζεται και να αξιοποιείται με το δέοντα από επιστημονική άποψη (αυτοψία και προγενέστερη έρευνα) τρόπο, η συναφής βιβλιογραφία, να ολοκληρώνεται βάσιμα ο ερευνητικός σχεδιασμός και να διατυπώνεται στο πλαίσιο της συγγραφής με διακριβωμένο, επιτυχή και γόνιμο για τη μελλοντική έρευνα τρόπο.

~Μαθήματα για τη μεθοδολογία της έρευνας (πρώτος κύκλος) και την εκπόνηση της επιστημονικής εργασίας (δεύτερος κύκλος) θα κάνει ο διδάσκων από την πρώτη μέχρι την όγδοη εβδομάδα.

~Τα μέλη του σεμιναρίου θα αναλάβουν και θα εκπονήσουν έξι ασκήσεις οι οποίες θα παρουσιαστούν προφορικά:

- α) δύο ασκήσεις υποθέσεων εργασίας
- β) μια άσκηση έρευνας
- γ) τρεις ασκήσεις εκπόνησης επιστημονικής μελέτης (μία για τη σύνθεση Εισαγωγής και δύο για τη σύνθεση της επιχειρηματολογίας των Κεφαλαίων)

Οι ασκήσεις υποθέσεων εργασίας και οι ασκήσεις έρευνας θα επιλεγούν την τέταρτη εβδομάδα και θα παρουσιαστούν την ένατη και δέκατη εβδομάδα αντίστοιχα. Την πέμπτη εβδομάδα θα επιλεγούν τα θέματα των ασκήσεων εκπόνησης

επιστημονικής μελέτης (: Εισαγωγή και Κεφάλαια) που θα παρουσιαστούν στις τρεις τελευταίες εβδομάδες του σεμιναρίου.

Οι παρουσιάσεις των δύο ασκήσεων επί των υποθέσεων εργασίας θα είναι διάρκειας 10' (5' για κάθε άσκηση). Μετά από οκτώ παρουσιάσεις (40') θα ακολουθεί συζήτηση μεταξύ των μελών του σεμιναρίου διάρκειας 20' [: 9^η Εβδομάδα].

Η άσκηση έρευνας θα αφορά στη συγκέντρωση και επεξεργασία βιβλιογραφίας και θα παρουσιαστεί τόσο ως προς την πορεία που ακολουθήθηκε για τη συγκέντρωση των πηγών, όσο και ως προς το αποτέλεσμα της επεξεργασίας αυτών. Κάθε σχετική παρουσίαση θα είναι διάρκειας 10'. Μετά από τέσσερις παρουσιάσεις θα ακολουθεί συζήτηση μεταξύ των μελών του σεμιναρίου διάρκειας 20' [: 10^η Εβδομάδα].

Κάθε παρουσίαση επί της Εισαγωγής θα είναι διάρκειας 10'. Μετά από τέσσερις παρουσιάσεις θα ακολουθεί συζήτηση μεταξύ των μελών του σεμιναρίου διάρκειας 20' [: 11^η Εβδομάδα]. Ομοίως, κάθε παρουσίαση επί της επιχειρηματολογίας των Κεφαλαίων θα είναι διάρκειας 10'. Μετά από τέσσερις παρουσιάσεις θα ακολουθεί συζήτηση μεταξύ των μελών του σεμιναρίου διάρκειας 20' [: 12^η-13^η Εβδομάδα].

~Η οργάνωση του σεμιναρίου (μαθήματα, επιλογές ασκήσεων, προφορικές παρουσιάσεις) διαμορφώνεται ως εξής:

Μαθήματα

[1^η-3^η Εβδομάδα]

Κύκλος α'. Αρχές οργάνωσης και μεθοδολογία της έρευνας

[4^η-8^η Εβδομάδα]

Κύκλος β'. Εκπόνηση επιστημονικής μελέτης

Επιλογές ασκήσεων

[4^η-5^η Εβδομάδα]

Επιλογή ασκήσεων υποθέσεων εργασίας [4^η Εβδομάδα]

Επιλογή ασκήσεων έρευνας [4^η Εβδομάδα]

Επιλογή ασκήσεων εκπόνησης επιστημονικής μελέτης [5^η Εβδομάδα]

Προφορικές παρουσιάσεις ασκήσεων

[9^η -13^η Εβδομάδα]

Προφορικές παρουσιάσεις ασκήσεων υποθέσεων εργασίας [9^η Εβδομάδα]

Προφορικές παρουσιάσεις ασκήσεων έρευνας [10^η Εβδομάδα]

Προφορικές παρουσιάσεις ασκήσεων εκπόνησης επιστημονικής μελέτης [11^η-13^η Εβδομάδα]

ΚΥΚΛΟΙ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

α'.

Αρχές οργάνωσης και μεθοδολογία της έρευνας

~Το επιστημονικό πνεύμα, η διαμόρφωση της *υπόθεσης εργασίας* (θέμα και ερευνητικό ερώτημα), η οριοθέτηση του *ερευνητικού πεδίου* και ο βιβλιογραφικός προσανατολισμός, ο σχεδιασμός μεθόδου προσέγγισης και η συμβολή της εργασίας

α) Η αφετηρία: το επιστημονικό πνεύμα και η σταδιακή εξοικείωση με το εννοιολογικό σύστημα και τους όρους, το αντικείμενο, τις μεθόδους, τους στόχους και τα εργαλεία της επιστήμης της Νεοελληνικής Φιλολογίας

[Τι είμαι]

~Το εννοιολογικό σύστημα και οι όροι της επιστήμης της Νεοελληνικής Φιλολογίας: *Επιστήμη, Φιλολογία, Γραμματολογία, Γραμματεία, Λογοτεχνία, Νεοελληνικός/ή, Μεσαιωνικός/ή, Πρώιμος/η Νεοελληνικός/ή, Έκδοση, Ανάλυση, Ερμηνεία, Ιστορία, Θεωρία, Κριτική, Σύγκριση, Αυτοψία, Περιγραφή, Εξήγηση, Επιχειρηματολογία.*

~Το αντικείμενο της Νεοελληνικής Φιλολογίας: η νεοελληνική λογοτεχνία

α) *Τι είναι:* λογοτεχνικά κείμενα, είδη και τρόποι· μεταφράσεις.

β) *Με τι οικοδομείται:* *Μορφές και Ιδέες*

1. Γλώσσα
2. Σχήματα λόγου
3. Ρυθμός και μετρική
4. Αφήγηση και σκηνικοί λόγοι
5. *Ιδέες:* φιλοσοφικές, αισθητικές, καλλιτεχνικές και λογοτεχνικές αντιλήψεις.

γ) *Πότε-Που εντοπίζεται:* πότε αρχίζει η νεοελληνική λογοτεχνία (γλωσσικά, ιστορικά και πολιτισμικά κριτήρια) και ποιο το γεωγραφικό στίγμα της

δ) *Πως είναι:* παράδοση των κειμένων της νεοελληνικής λογοτεχνίας (εγχάρακτη, χειρόγραφο, έντυπη, ψηφιοποιημένη)

ε) Το σχήμα της νεοελληνικής λογοτεχνίας (*τι-με τι-πότε-που-πως*): καταγραφές λογοτεχνικών κειμένων, ειδών και τρόπων, και ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας.

~Μέθοδοι επιστημονικής πρακτικής στη Νεοελληνική Φιλολογία

α) *Εισαγωγικά:* οι μέθοδοι επιστημονικής πρακτικής και η συμπληρωματικότητά τους.

β) *Ιστορία* (της λογοτεχνίας): η *ιστορικότητα*

γ) *Θεωρία* (της λογοτεχνίας): η *λογοτεχνικότητα*

δ) *Κριτική* (της λογοτεχνίας): η *αξιολόγηση*

ε) *Σύγκριση* (Συγκριτική Φιλολογία): η *συγκρισιμότητα*

~Στόχοι της επιστήμης της Νεοελληνικής Φιλολογίας

- α) Έκδοση κειμένων (κριτική, διπλωματική/φωτοαναστατική, γενετική, φιλολογική, χρηστική)
- β) Ανάλυση κειμένων
- γ) Ερμηνεία κειμένων

~Ερευνητικά εργαλεία και ερευνητικό υλικό της επιστήμης της Νεοελληνικής Φιλολογίας

α) Τυπολογικά χαρακτηριστικά των ερευνητικών εργαλείων: εξωτερικά και εσωτερικά κριτήρια

β) Εξωτερικά κριτήρια κατηγοριοποίησης των ερευνητικών εργαλείων

1. Έντυπα: Βιβλία, περιοδικά, περιοδικές εκδόσεις, εφημερίδες
2. Χειρόγραφα
3. Εγγάρακτο υλικό
4. Ψηφιοποιημένο υλικό

γ) Εσωτερικά κριτήρια κατηγοριοποίησης των ερευνητικών εργαλείων

1. Πρωτογενές επίπεδο/πρωτογενείς πηγές: λογοτεχνικά κείμενα και γραμματειακά κείμενα
2. Δευτερογενές επίπεδο/δευτερογενείς πηγές: φιλολογικές μελέτες
3. Εργαλεία υποδομής:
 - α) Βιβλιογραφικές συνθέσεις
 - β) Έργα αναφοράς
 1. Εγχειρίδια
 2. Λεξικά και λημματογραφικά έργα

δ) Τρόπος βιβλιογραφικών παραπομπών

Αυτοτελείς εκδόσεις

Πρωτογενές επίπεδο

Λογοτεχνικά/γραμματειακά κείμενα (πρώτη έκδοση):

Παναγ. Σούτσος, *Ποιήσεις*, τ. Α', Ναύπλιο, Εθνική Τυπογραφία, 1831.

Λογοτεχνικά/γραμματειακά κείμενα (συγκεντρωτική έκδοση):

Άγγ. Σικελιανός, *Άπαντα*, (φιλολογ. επιμ.: Γ. Π. Σαββίδης), τ. 1-15, Αθήνα, Ίκαρος, 1965-1986.

Δευτερογενές επίπεδο

Μελέτες (στα ελληνικά):

Αλέξ. Αργυρίου, *Διαδοχικές αναγνώσεις Ελλήνων υπερρεαλιστών*, Αθήνα, Γνώση, 1990.

Μελέτες (σε μετάφραση):

L. Coutelle, *Ποιητική διαμόρφωση του Σολωμού (1815-1833)* (1977), (μτφρ.: Σωκρ. Καμάσκης), Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 2010.

Εργαλεία υποδομής

A.-R. Rangabé, *Histoire littéraire de la Grèce moderne*, τ.Β', Παρίσι, Calman Lévy, 1877· Δημ. Γκίνης, *Κατάλογος ελληνικών εφημερίδων και περιοδικών 1811-1863*, Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (Κ.Ν.Ε/Ε.Ι.Ε.), 1967[2η· 1η: 1963]· Φίλ. Ηλιού-Πόπη Πολέμη, *Ελληνική Βιβλιογραφία 1864-1900. Συνοπτική αναγραφή*, τ. Α': 1864-1879, τ. Β': 1880-1890, τ. Γ': 1891-1900 και *Αχρονολόγητα*, Αθήνα, Ε.Λ.Ι.Α., 2006.

Σύμμεικτοι τόμοιΈνας συγγραφέας-δικά του κείμενα

P. Szondi, «Περί φιλολογικής γνώσεως» (1962): *Δοκίμια. Χέλντερλιν, Σλέγκελ, Σίλλερ, Μπένγιαμιν*, (μτφρ.: Στέλλα Νικολούδη), Αθήνα, Εστία, 1999, 11-38.

Πολλοί συγγραφείς-αφιερωματικοί τόμοι και πρακτικά συνεδρίου

Γρηγ. Σηφάκης, «Σκέψεις για τη γέννηση και τη δομή του δεκαπεντασύλλαβου»: *Ο λόγος της παρουσίας. Τιμητικός τόμος για τον Παν. Μουλλά*, (επιμ.: Μαίρη Μικέ-Μίλτ. Πεχλιβάνος-Λίζυ Τσιριμώκου), Αθήνα, Σοκόλης, 2005, 291-311.

Στυλ. Αλεξίου, «Η ορολογία των περιόδων της λογοτεχνίας μας»: *Αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας/Origini della letteratura neogreca. Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi* (Βενετία, 7-10/11/1991), (επιμ.: Ν. Μ. Παναγιωτάκης), τ. Α', Βενετία, 1993, 56-60.

Περιοδικά

J. Mukařovský, «Κοινή γλώσσα και ποιητική γλώσσα» (1935), (μτφρ.: Νίκ. Καλταμπάνος), *Κριτική και Κείμενα* 3 (Καλοκαίρι 1985) 226-240.

Δημ. Αγγελάτος, «Το «ποίημα, εχθρός της ποιήσεως»: *Δοκίμιο για την ποίηση του Κ. Θ. Δημαρά*», *Κ* 11 (Ιούλ. 2006) 21-34.

Εφημερίδες

Νάσ. Βαγενάς, «Ποιον ενδιαφέρει η ποίηση σήμερα;», *Το Βήμα* (18/5/2003).

β) Διαμόρφωση της *υπόθεσης εργασίας*: ο εντοπισμός του *θέματος* (οι "διαδρομές" από τα αρχικά ερεθίσματα, τις πρώτες ιδέες και τους γενικούς προβληματισμούς στα ειδικότερα ζητούμενα): η διατύπωση του σχετικού με το θέμα *ερευνητικού ερωτήματος*: η λογική ανάλυση καθενός από τους συστατικούς όρους του *ερωτήματος*: τα χαρακτηριστικά των παραπάνω συστατικών όρων και η αξιολόγησή τους: η οριστικοποίηση του *ερωτήματος* και ο αποκλεισμός άλλων παρεμφερών

[Τι ψάχνω]

γ) Οριοθέτηση του απολύτως συναφούς με το *θέμα* και το *ερευνητικό ερώτημα*, *ερευνητικού πεδίου*: λέξεις/όροι-κλειδιά που συνδέονται αυστηρά *εξειδικευτικά* με τους όρους του *θέματος* και του *ερευνητικού ερωτήματος*: η συνάφεια *ερευνητικού ερωτήματος* *θέματος* και *ερευνητικού πεδίου*: η αρχή του βιβλιογραφικού προσανατολισμού

[Που βρίσκομαι]

δ) Σχεδιασμός *μεθόδου* προσέγγισης: η *μέθοδος* ευθέως ανάλογη των όρων του *ερευνητικού ερωτήματος*, του *θέματος* και του *ερευνητικού πεδίου*: τα μεθοδολογικά πεδία της ιστορίας, θεωρίας και κριτικής της λογοτεχνίας με ή χωρίς συγκριτολογική (ή ακόμα και διακαλλιτεχνική) απόβλεψη

[Πως θα το βρω]

ε) Συμβολή της φιλολογικής εργασίας: η αξία της μελέτης του συγκεκριμένου θέματος και του ερευνητικού ερωτήματος για την επιστήμη της Νεοελληνικής Φιλολογίας

[Τι θα προσφέρω]

~Έρευνα για τις πηγές και σύνταξη Βιβλιογραφίας

Η έρευνα διεξάγεται προς πολλές κατευθύνσεις με στόχο τη σύνταξη της δέουσας Βιβλιογραφίας: εντοπίζονται έτσι στο αρμόδιο *ερευνητικό πεδίο* εκείνες οι πηγές (πρωτογενείς και δευτερογενείς) που εγγυώνται τις επιστημονικές προϋποθέσεις για την εμβάθυνση και εμπειριστατωμένη πραγμάτευση θέματος και ερευνητικού ερωτήματος, και ταυτόχρονα δικαιολογούν το βάσιμο της υπόθεσης εργασίας

α) Η εργασία στην επιστημονική/ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη ή σε ειδικά κέντρα τεκμηρίωσης (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, κλπ) και το υπάρχον υλικό: ηλεκτρονικοί κατάλογοι και τράπεζες δεδομένων, διαδικτυακοί τόποι, δελτιοθήκες, αρχειακό και χειρόγραφο υλικό, βιβλία, σειρές, περιοδικά και περιοδικές εκδόσεις, εφημερίδες· βιβλιογραφικές εργασίες, εγχειρίδια, ανθολογίες, λεξικά, κατάλογοι, ευρετήρια, χρονολόγια, διδακτορικές διατριβές και κύριες μεταπτυχιακές εργασίες

β) Επαρκής γνώση (δύο ή τριών τουλάχιστον) άλλων γλωσσών πλην της μητρικής

γ) Η "εξωτερική εργασία": ερωτηματολόγια, συνομιλίες, συνεντεύξεις

δ) Κατευθύνσεις για τον εντοπισμό των αρμόδιων πηγών (πρωτογενών και δευτερογενών): τα πρόσωπα (εξακρίβωση εργοβιογραφικών στοιχείων· ονόματα και ψευδώνυμα· συσχετισμοί μεταξύ προσώπων και κειμένων), ο χώρος, η εποχή· πραγματολογικά, αισθητικά και πολιτισμικά δεδομένα· χρονολογίες· κείμενα (χειρόγραφα και δημοσιευμένα: πρώτες δημοσιεύσεις, αυτοτελείς εκδόσεις, αναδημοσιεύσεις, κλπ.)· το ιδιαίτερο στίγμα (κειμενικό ή/και εξωκειμενικό) των υπό εξέταση λογοτεχνικών ή/και γραμματειακών κειμένων

ε) Σύνταξη της δέουσας Βιβλιογραφίας: το είδος της βιβλιογραφίας που θα επιλεγεί· κριτήρια διαστρωμάτωσης της βιβλιογραφίας (πρόσωπα, θέματα, χρονολογίες)· συστηματική και κριτική επιλογή και αξιοποίηση των πηγών και του υλικού τους (ιδιαίτερα εκείνου από το Διαδίκτυο) σε απόλυτη συνάφεια με το θέμα της φιλολογικής εργασίας και το απορρέον *ερευνητικό ερώτημα*, πέραν οιασδήποτε συσσωρευτικής ή μεροληπτικής λογικής· η παλαιότερη και η σύγχρονη βιβλιογραφία· το σώμα της βιβλιογραφίας υπόκειται σε τροποποιήσεις (προσθήκες ή διαγραφές παλαιότερων ή σύγχρονων λημμάτων)

~Χρήση των πηγών: Αυτοψία, ανάγνωση, δελτία και συγκρότηση φακέλου/ων

α) *Αυτοψία* σε όλα τα επίπεδα και τις φάσεις της έρευνας και μη παραμορφωτική χρήση του κειμενικού υλικού, χειρόγραφου και έντυπου: αυτούσια παραθέματα στο πρωτότυπο, απόψεις άλλων ερευνητών χωρίς παρεμβάσεις, κλπ· έλεγχος του υλικού που θα χρησιμοποιηθεί από τις ίδιες

πηγές, ιδιαίτερα αν πρόκειται για λογοτεχνικά κείμενα, και όχι από δεύτερο χέρι: επιστημονική δεοντολογία και ακαδημαϊκό ήθος

β) Η ανάγνωση των πρωτογενών πηγών: ο σεβασμός για τη μορφή του πρωτοτύπου (ορθογραφία, στίξη, πλαγιογραφίες, κλπ.)· η διπλή, τριπλή και πολλαπλή ανάγνωση· η προσήλωση στις λεπτομέρειες (η στίξη, τα φωνήματα και οι τόνοι, η λέξη, το πρόσωπο και οι χρόνοι των ρημάτων, τα ρητορικά σχήματα, η απεύθυνση)

γ) Η ανάγνωση των δευτερογενών πηγών: η "γεωγραφία" της ανάγνωσης (από τον Πίνακα Περιεχομένων στα Ευρετήρια και τη Βιβλιογραφία· από τις Σημειώσεις ή τις Υποσημειώσεις στην Εισαγωγή)· οι τακτικές της ανάγνωσης (λέξεις και φράσεις-κλειδιά, συμπερασματικές διατυπώσεις και ανακεφαλαιώσεις· εντοπισμός κεντρικών επιχειρημάτων και νέων θέσεων)· το κριτικό περιεχόμενο της ανάγνωσης (εννοιολογική επάρκεια όρων και ορισμών· μεθοδολογική συνέπεια· νέες ερμηνευτικές προτάσεις υποκείμενες σε διάψευση και περαιτέρω επιστημονικό διάλογο· συμβολή στην επιστήμη)

δ) Δελτίο και αποδελτίωση: το δελτίο είναι η εικόνα της ανάγνωσης πρωτογενών και δευτερογενών πηγών· ομοιομορφία στο μέγεθος και τις διαστάσεις των δελτίων· τύποι δελτίου: βιβλιογραφικό δελτίο (οι παραπομπές), δελτίο ανάγνωσης (τα δελτία ανάγνωσης μπορούν να διακρίνονται και με βάση τον συγγραφέα, τα διάφορα πνευματικά και λογοτεχνικά ρεύματα, τα λογοτεχνικά ή γραμματειακά είδη), δελτίο παραθεμάτων· αρίθμηση δελτίων· ομοιογενής τρόπος καταχώρησης πληροφοριών ανάλογα με τον τύπο δελτίου· ακρίβεια στις παραπομπές και στη χρήση παραθεμάτων· συντομογραφίες και λέξεις-κλειδιά· προβεβλημένη θέση για όρους και έννοιες· υπογραμμίσεις· συνόψεις και περιληπτικές αποδόσεις· αναλυτικές και ουσιαδείς σημειώσεις για τα ζητούμενα· κριτικός σχολιασμός και αξιολογήσεις· τα δελτία ανανεώνονται ανάλογα με την εμπάθυνση στο θέμα και το *ερευνητικό ερώτημα* (προσθήκες, διορθώσεις, διαγραφές)· φωτοτυπίες, φωτογράφιση, ψηφιοποίηση έντυπου και χειρόγραφου υλικού· συγκρότηση φακέλου/ων με δελτία και ηλεκτρονικών αρχείων.

β'.

Εκπόνηση επιστημονικής μελέτης

~Η διατύπωση: ο επιστημονικός τύπος λόγου

α) Απεύθυνση (το είδος κοινού προς το οποίο απευθύνεται η φιλολογική εργασία: ο επιβλέπων καθηγητής, το ειδικό επιστημονικό κοινό, το ευρύ φιλολογικό κοινό, κλπ.) και οργάνωση του επιστημονικού τρόπου "αφήγησης"· ο επιστημονικός τύπος λόγου ως *μεταγλώσσα*: ακρίβεια, καθαρότητα, λογικός έλεγχος, ομοιογένεια και συνέπεια στη διατύπωση· ο επιστημονικός λόγος υπόκειται στην αρχή της *διαψευσιμότητας* και ως εκ τούτου αποκλείει αφοριστικές, κατηγορηματικές και προγραμματικές διατυπώσεις (ορισμένες από τις γενικές) συμβάσεις του επιστημονικού τύπου λόγου: αναφορικότητα (σε αντιδιαστολή προς τη συνδήλωση)· το γ' ενικό ή το α' πληθυντικό πρόσωπο· μικροπερίοδος και μακροπερίοδος λόγος· τύποι

συντακτικών φράσεων· ο υποταγμένος λόγος· το ρήμα ως κεντρικός άξονας των συντακτικών φράσεων· κύριοι όροι της πρότασης και προσδιορισμοί· τα ονόματα (ουσιαστικά και επίθετα) και οι αντωνυμίες· το αρμόδιο "μέσο" λεξιλόγιο· τα *φατικά* στοιχεία του λεξιλογίου· τα ρητορικά σχήματα· τα σημεία στίξης· η αλλαγή παραγράφου· οι πλαγιογραφίες· ο μεταλφαβητισμός ονομάτων και έργων· το εννοιολογικό περιεχόμενο των όρων που εισάγονται για πρώτη φορά

β) Η έννοια των *εγγυητών* (Booth, Colomb, Williams, 90-93 και 111-126) και η σωστή χρήση του υλικού που χρησιμοποιείται από τις πηγές· μη παραμορφωτική παράθεση υλικού· οι παρεμβάσεις στο υλικό των πηγών με τρόπο ώστε να μην αλλοιώνεται το νόημά του· η παράφραση και η λογοκλοπή· η θέση και η έκταση των παραθεμάτων· τα έμμεσα και μεικτά παραθέματα·

γ) Συντομογραφίες/Βραχυγραφίες και σωστή χρήση συγκροτημένου και ενιαίου συστήματος παραπομπών, βασισμένων στην οριστικοποιημένη βιβλιογραφία.

~Τα μέρη της φιλολογικής εργασίας

α) Τα μέρη της φιλολογικής εργασίας, η ιδιαίτερη στόχευση του καθενός και οι αντιστοιχούντες τύποι λόγου: ο Τίτλος (και, αν υπάρχουν, ο υπότιτλος ή/και η επιγραφή), ο Πίνακας Περιεχομένων, ο (ενδεχόμενος) Πρόλογος, η Εισαγωγή, τα Κεφάλαια (και τα υποκεφάλαια ή και οι ενότητες αυτών, αν υπάρχουν), τα Συμπεράσματα, οι Υποσημειώσεις (ή Σημειώσεις, αν είναι μαζεμένες στο τέλος κάθε Κεφαλαίου ή των Κεφαλαίων), η Βιβλιογραφία, τα (ενδεχόμενα) Παραρτήματα/Επίμετρα και τα Ευρητήρια

β) Ο Πίνακας Περιεχομένων: η οροθέτηση της λογικής διαίρεσης και συναρμογής της εργασίας· λέξεις-κλειδιά· τελεί υπό διαμόρφωση και οριστικοποιείται σταδιακά

γ) Στον Πρόλογο εκτίθενται οι πραγματολογικοί όροι συγκρότησης της μελέτης (πρώτες δημοσιεύσεις μερών της εργασίας, ευχαριστίες σε πρόσωπα και φορείς που διευκόλυναν τη δημοσίευση, κλπ.)

δ) Η ιδιαιτερότητα του τύπου λόγου της Εισαγωγής: ορίζεται το κέντρο και η περιφέρεια της εργασίας (Eco, 166)· η Εισαγωγή βασίζεται στο σχήμα: εξαγγελία θέματος και λόγοι επιλογής αυτού, αναφορά στη μέθοδο προσέγγισης, μαζί με όλες τις διευκρινήσεις για το περιεχόμενο των όρων που χρησιμοποιούνται, αναφορά στο περιεχόμενο των κεφαλαίων από τα οποία αποτελείται η εργασία· το κείμενο της Εισαγωγής τελεί υπό διαμόρφωση και γράφεται οριστικά τελευταίο μαζί με τον Πίνακα Περιεχομένων

ε) τα Συμπεράσματα συνοψίζουν με οικονομική κατά το δυνατόν, διατύπωση τα πορίσματα της εργασίας, έχοντας ως (βοηθητικό) άξονα αναφοράς την ανακεφαλαίωση καθενός Κεφαλαίου

στ) Τα Κεφάλαια: αναπτύσσουν τις κατευθύνσεις της Εισαγωγής και εμβαθύνουν σ' αυτές· ανάπτυξη των *επιχειρημάτων* και η διαλεκτική: επιχείρημα-παράδειγμα· η απαραίτητη λογική συνοχή και η αλληλεξάρτηση των επιχειρημάτων στο εσωτερικό των κεφαλαίων· τα υποκεφάλαια ή/και οι ενότητες· οι (αναγκαίες) επαναλήψεις από κεφάλαιο σε κεφάλαιο· οι αναδρομές σε προηγούμενα κεφάλαια με εσωτερικές παραπομπές· η απαραίτητη ανακεφαλαίωση στο τέλος· τα "πέρασματα" από κεφάλαιο σε

κεφάλαιο, και στο εσωτερικό των κεφαλαίων, από υποκεφάλαιο/ενότητα σε υποκεφάλαιο/ενότητα

ζ) Οι Υποσημειώσεις ή Σημειώσεις: η έκτασή τους (πέραν της λογικής της συσσώρευσης και του άγονου σχολαστικισμού): οι σωστές παραπομπές στις πηγές και ο έλεγχος ακρίβειάς των: η μετάφραση παραθεμάτων: η ενίσχυση της επιχειρηματολογίας στα Κεφάλαια: ο λόγος των *εγγυητών*: η προσθήκη ενισχυτικών βιβλιογραφικών στοιχείων: η συμπερίληψη υλικού που δεν μπορεί να περάσει για λόγους δομικής οικονομίας, στα Κεφάλαια: οι επισημάνσεις νέων θεμάτων και ερευνητικών ερωτημάτων για τη μελλοντική έρευνα: η χρήση συντομογραφιών/ βραχυγραφιών

η) Η σύνταξη της Βιβλιογραφίας και των Ευρετηρίων (κύριων ονομάτων, τίτλων έργων, περιοδικών, εφημερίδων, όρων, θεμάτων, κλπ.)

θ) Τα Παραρτήματα/Επίμετρα: παράθεση κειμενικού ή οπτικού υλικού που διευκολύνει την ανάγνωση της εργασίας: παράθεση κειμένων που δεν είναι εύκολα προσιτά στον αναγνώστη της εργασίας: πίνακες κωδικοποιημένων δεδομένων (μετρικά και συντακτικά σχήματα, γραφήματα, κλπ.).

~Επιχειρηματολογία: η συγκρότηση Κεφαλαίων και Υποκεφαλαίων

α) *Συλλογισμοί και επιχειρήματα*: ο συλλογισμός οικοδομείται με όσα δεδομένα προκύπτουν από την επεξεργασία της βιβλιογραφίας: πάνω στο συλλογισμό, που διατυπώνεται ως πλάγια ερώτηση ή δυνητικός ορισμός (π.χ.: «θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει[...]»), αναπτύσσεται το επιχείρημα: η λογική ακολουθία των επιχειρημάτων που διατυπώνονται και υποστηρίζονται στα κεφάλαια και υποκεφάλαια της μελέτης: τα επιχειρήματα τροφοδοτούνται εμφανώς από τα μεθοδολογικά κριτήρια που έχουν εξαγγελθεί στην Εισαγωγή: η αλυσίδα των επιχειρημάτων δεν πρέπει να διακόπτεται (ελλείψεις ή αχρείαστες παρεκβάσεις): τα επιχειρήματα αποκτούν κύρος όταν συνοδεύονται από λογικές αποδείξεις, δηλαδή από παραδείγματα (η διαλεκτική: *επιχείρημα-παράδειγμα*), τα οποία μπορούν να βασίζονται σε αρμόδιους *εγγυητές*: τα επιχειρήματα δεν ταυτίζονται με τη παράφραση ή παράθεση απόψεων άλλων μελετητών: η κλιμακωτή ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας και η διακύμανση της πυκνότητάς της (κύρια και δευτερεύοντα επιχειρήματα), πέραν όποιας συσσωρευτικής λογικής: ίδια επιχειρήματα δεν επαναλαμβάνονται από κεφάλαιο σε κεφάλαιο, παρά μόνον ο πυρήνας κάποιου που χρειάζεται για την "ανάδυση" ενός νέου επιχειρήματος

β) Αποδεικτική διαδικασία: σύνθεση εύλογων και υποκειμένων σε διάψευση επιχειρημάτων: η διατύπωση νέων θέσεων, ο εμπλουτισμός ή και η αναίρεση παλαιότερων απόψεων άλλων μελετητών: η λογική του *Ωστόσο* και η ισοστάθμιση θετικών και αρνητικών κρίσεων επί άλλων μελετών: τα συμπεράσματα, όχι οι (στερεοτυπικές) γενικεύσεις εν είδει συμπερασμάτων: η πειθώ.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Δημ. Αγγελάτος, *Η Άλφα Βήτα του νεοελληνιστή. Οδηγός για το εισαγωγικό μάθημα στην επιστήμη της Νεοελληνικής Φιλολογίας*.

J.-M. Adam, *Τα κείμενα: τύποι και πρότυπα. Αφήγηση, περιγραφή, επιχειρηματολογία, εξήγηση και διάλογος* (1992), (μτφρ.: Γιάν. Παρίσης· επιμ.: Ερατ. Καψωμένος), Αθήνα, Πατάκης, 1999.

- R. D. Altick, *The Art of Literary Research*, Νέα Υόρκη, W. W. Norton & Company, 1975[επωξ. έκδ.· 1η: 1963].
- Ν. Π. Ανδριώτης, *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1983[3η].
- Phil. Besnard- Anth. Hunter, *Elements of Argumentation*, MIT Press, 2008.
- Μ. Μ. Bakhtin, «Προς μια μεθοδολογία των ανθρωπιστικών επιστημών» (1974), (μτφρ.: Μαρία Γνησίου-Δημ. Αγγελάτος), *Σημείον* 3 (1995) 170-184.
- W. C. Booth-G. G. Colomb-J. M. Williams, *The Craft of Research*, Σικάγο, The University of Chicago Press, 1995.
- Θεολόγης Βοστταντζόγλου, *Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της νεοελληνικής γλώσσης*, Αθήνα, 1962[2η] [ανατύπωση: Αθήνα, Δομή, 1976].
- Υ. Chevrel, *L'étudiant chercheur en littérature*, Παρίσι, Hachette, 1992.
- Δημ. Δημητράκος, *Μέγα Λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, τ. Α'-Θ', Αθήνα, 1936-1950 [νεότερη έκδοση σε 15 τόμους: Αθήνα, Ελληνική Παιδεία, 1964].
- U. Eco, *Πώς γίνεται μία διπλωματική εργασία* (1977), (εισαγ.-μτφρ.: Μαριάννα Κονδύλη), Αθήνα, Νήσος, 1994.
- U. Eco- St. Collini-R. Rorty, J. Culler και Christine Brooke-Rose, *Ερμηνεία και υπερερμηνεία* (1992), (μτφρ.: Αναστασία Παπακωνσταντίνου), Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1993.
- Al. Fisher: *Critical Thinking: An Introduction*, Cambridge, Cambridge University Press, 2011[2^η]
- Anth. Grafton, *Η υποσημείωση**. *Μια παράξενη ιστορία, (1997), (μτφρ.: Γκόλφο Μαγγίνη), Αθήνα, Πατάκης, 2001.
- D. Holton-P. Mackridge-Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton, *Γραμματική της ελληνικής γλώσσης* (1999 [2^η]), (μτφρ.: Βασ. Σπυρόπουλος), Αθήνα, Πατάκης, 1999.
- Ιστορία της ελληνικής γλώσσης*, (επιμ.: Μιχ. Κοπιδάκης), Αθήνα, Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο/Ε.Λ.Ι.Α., 1999.
- K. Howard-J. A. Sharp, *Η επιστημονική μελέτη. Οδηγός σχεδιασμού και διαχείρισης πανεπιστημιακών ερευνητικών εργασιών* (1983), (μτφρ.: Βασιλική Π. Νταλάκου), Αθήνα, Gutenberg, 1996.
- Γ. Ι. Κουρμούλης, *Αντίστροφον Λεξικόν της νέας ελληνικής*, Αθήνα, 1967.
- I. Lakatos, *Μεθοδολογία των προγραμμάτων επιστημονικής έρευνας*, (μτφρ.: Αιμιλ. Μεταξόπουλος), Θεσσαλονίκη, Εκδ. Σύγχρονα Θέματα, 1986.
- Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Πρόσωπα, Έργα, Ρεύματα, Όροι*, Αθήνα, Πατάκης, 2008 [2η· 1η: 2007].
- Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 1998.
- Γ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό νέας ελληνικής γλώσσης*, Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, 1998.
- Θρασ. Μπέλλας, *Δομή και γραφή της επιστημονικής εργασίας με βάση την εμπειρική παιδαγωγική έρευνα*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998.
- Κυρ. Ντελόπουλος, *Σύστημα βιβλιογραφίας*, Αθήνα, Ε.Λ.Ι.Α. 1980.
- W. J. Ong, *Προφορικότητα και εγγραμματοσύνη. Η εκτεχνολόγηση του λόγου* (μτφρ.: Κ. Χατζηκυριάκου), Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2001.
- Αλ. Πολίτης (συνεργασία: Μαρία Μαθιουδάκη- Τριαντ. Ε. Σκλαβενίτης), *Εγχειρίδιο του νεοελληνιστή. Βιβλιογραφίες- Λεξικά- Εγχειρίδια- Κατάλογοι- Ευρετήρια- Χρονολόγια*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2002.
- K. Popper, *The Logic of Scientific Discovery* (1935), Νέα Υόρκη-Λονδίνο, Routledge, 1992[1^η: 1959].
- R. E. Scholes, *Η δύναμη του κειμένου. Λογοτεχνική θεωρία και διδασκαλία των γραμμάτων* (1985), (μτφρ.: Ζωή Κ. Μπέλλα), Αθήνα, Εκδόσεις Τυπωθήτω, 2005.
- P. Szondi, «Περί φιλολογικής γνώσεως» (1962): *Δοκίμια Χέλντερλιν, Σλέγκελ, Σίλλερ, Μπένγιαμιν*, (μτφρ.: Στέλλα Νικολούδη), Αθήνα, Εστία, 1999, 11-38.

Αχιλ. Α. Τζάρτζανος, *Νεοελληνική Σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*, (1928), τ. Α'-Β', Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β., 1946-1953[2η] [ανατύπωση της 2ης έκδοσης: Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 1989].

Μαν. Α. Τριανταφυλλίδης, *Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής)*, (1941), Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1978 [ανατύπωση με διορθώσεις].

M. Warner, *The Aesthetics of Argument*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 2016.